

Maj-Britt Kent Hansen

Da Tom Kristensen greb ud efter Ulysses og Hans Scherfig greb fat i Ole Jastrau

Handler det ikke altid om noget eller nogen? Og er det ikke nogle gange en nøgleroman? Uanset om forfatteren vil vide af det.

Tom Kristensen (1893-1974) fik i 1930 udgivet Hærværk, hvor hovedpersonen, Ole Jastraus, gøren og laden ligger tæt på Tom Kristensens eget liv og virke som boganmelder på Politiken (Dagbladet). Tom Kristensen selv var ikke ganske enig i dette.

I Hærværk er der mange referencer til James Joyce's roman Ulysses. Steen Klitgård Povlsen har foredraget og skrevet herom, se f.eks. hos Det Danske James Joyce Selskab:

Frygten for indflydelse

Om Tom Kristensens "Hærværk" og James Joyces "Ulysses"

<http://james-joyce.dk/wp-content/uploads/2021/05/Joyce-og-Tom-Kristensen.pdf>

Ingen tvivl om, at Tom Kristensen havde læst Ulysses.

I filmatiseringen af Hærværk fra 1974, ses Ole Jastrau i en episode række fru Kryger sit lasede eksemplar af Ulysses, indbundet i den ægte blå farve. Og fru Kryger gør sig erotisk til over for Jastrau.

I en anden episode ledes tanken hen på Joyce's katolske baggrund. Jastrau, som er ateist, har uanset dette tidligere overvejet at konvertere til katolicismen og i den anledning opsøgt jesuiterpræsten Garhammer (Aloysius Menzinger (1876-1940) fra Bayern) i Jesu Hjerter Kirke i Stenosgade.

Selv skal Tom Kristensen i 1920'erne have aflagt pater Menzinger besøg for at diskutere muligheden for at indtræde i en munkeorden. Noget af inspirationen skulle stamme fra hans læsning af Johannes Jørgensen, der tidligere var konverteret i selv samme kirke.

Jastrau og Steffensen (sidstnævnte konverterer senere) udøver hærværk på glasset i udhængsskabet ved Jesu Hjerter Kirke. Det udløser en glarmesterregning.

I Katolsk Orientering nr. 17 fra 2011 spekuleres der på, om Tom Kristensen faktisk udøvede et tilsvarende hærværk. Den virkelige glarmesterregning kunne befinde sig i jesuitternes ordensarkiv fra Stenosgade, som via Berlin er havnet i et russisk militærarkiv, men det er ikke lykkedes artiklens forfatter, Bernadette Preben-Hansen, at finde regningen.

Af samme artikel fremgår det, at Tom Kristensen livet igennem havde et dobbelt forhold til Den Katolske Kirke. Han bekendte sig selv som et religiøst menneske, som en overbevist og ukuelig ateist, som positivist og som tvivler. I 1950 skulle Tom Kristensen således under et besøg i Assisi have fortalt Johannes Jørgensen, at han ikke kunne blive katolik, netop fordi han var religiøs og dermed ville komme til at stå i samme forhold til katolicismen, som han tidligere havde stået i til kommunismen.

* * *

Slut med Hærværk, men dermed ikke med Jastrau. Ej heller med hans litteraturredaktør Vuldum (Kai Friis Møller). Hans Scherfig (1905-1979) skrev tobindsværket: Idealister og Frydenholm. De to mænd lever videre hos Hans Scherfig og optræder nogle gange i Frydenholm.

Idealister, som blev til under 2. Verdenskrig, blev forbudt af det danske Udenrigsministeriums Pressebureau i 1942. Romanen udkom i Sverige i 1944 og endelig i Danmark i 1945 efter Befrielsen. Handlingen udspiller sig i 1930'ernes Danmark.

Romanen indledes med mordet på herregården Frydenholms godsejer. Derefter møder vi et antal personer på egnen ved Præstø i Sydsjælland – også en suspekt eller to – og ligeledes får vi indblik i miljøet omkring et trykkeri og kvarteret Stengade/Kapelvej på Nørrebro i København. Her er alskens ideologi, overtro og tidens livsstilsdyrkelse til stede. Barfodsforkæmpere, vegetarianisme, astrologi, seksualkosmologi og en clairvoyant enkefru Drusse.

Frydenholm, som blev udgivet i 1962, handler om perioden 1939-1945 i Danmark. Herregården sælges i 1939. Mordet på godsejeren er endnu uopklaret. Polen besættes. Danmark besættes. Et stort persongalleri

følges, som de lever under besættelsen – mere eller mindre berørte. En stikker, en aktiv kommunist, en landsbytosse, en landmand med flere. Nogle er gengangere fra Idealister. Der er tale om et kritisk billede af Danmark og danskerne under krigen. Kommunisterne skæbne er central i romanen. De interneres eller fængsles uden grundlovsforhør og nogle deporteres til og dør i koncentrationslejren Stutthof. Danmark udleverede et langt større antal borgere, end tyskerne havde forlangt. Justitsministeriets ordre var, at "enhver Person, hvis Adfærd i øvrigt er mistænkelig" skulle anholdes. Hans Scherfig sad selv i Vestre Fængsel.

Uanset at Scherfig ved en genudgivelse af Frydenholm i 1975 i et efterskrift påpegede, at der ikke var tale om en nøgleroman, så har andre dog fundet, at der netop var tale herom. Arne Broegård har i 1990 udarbejdet Nøgle til Hans Scherfigs Frydenholm og tilegner den Børge Houmann (som det menes er den, der i virkeligheden oversatte de første kapitler af Ulysses til dansk).

Broegård skriver således: "Da forfatteren, Nexø-forskeren, medlem af Danmarks Frihedsråd, Børge Houmann vist var den første som udtalte, at "der bør laves et notetillæg til "Frydenholm"", og da han siden har været gavmild med oplysninger til alle interesserede, er det naturligt, at disse noter tilegnes ham."

De tyske medvirkende i Frydenholm optræder under eget navn og titel.

Nedenfor er de relevante kapitler i Frydenholm på tale:

Kapitel 18: Vi møder den danske presse på Hotel d'Angleterre, hvor den tyske kommandant i Danmark, von Kaupisch, tager imod. Om Dagbladet (Politiken) hedder det, at det blev redigeret med beundringsværdig smidighed og tilpasningsevne. Redaktøren er Jens Angvis (chefredaktør Niels Hasager).

Kapitel 20: Dagbladets redaktør finder, at der bør frembringes et digt om den ridende konge. Han giver lyrikeren besked. Ole Jastrau er denne digter, som i 1920'erne blev berømt for sine ekstatiske revolutionsdigte og for at udråbe rådsrepublikken fra Marmorkirkens trappe. Nu er han lejlighedsdigter med speciale i familieanliggender inden for kongehuset. Hvad rimer på ride? Nej, det går ikke, tænker Jastrau.

Så dukker litteraturredaktør Arne Vulдум (Kai Friis Møller) med Oxford-accent op. Og driller ved at smide Morgenposten (Berlingske Tidende) foran Jastrau. Deri er allerede et kongedigt med titlen Kongen rider.

Kapitel 25: Det er juli 1940. Regeringen er omdannet. Udenrigsministeren (Erik Scavenius) ejer aktier i A/S Dagbladet og er formand for bladets bestyrelse. Han har ord for at være tyskvenlig. "Men han er overhovedet ikke venlig", siger den gamle statsminister (Thorvald Stauning).

Kapitel 39: Den 9. april 1941 udsender regeringen en erklæring, hvor den opfordrer befolkningen til at forholde sig roligt uden demonstrationer. I det hele taget at lytte til kongens budskab. Redaktør Angvis citerer utrætteligt kongens ord i Dagbladets lederspalte. Justitsministerens advarsel om flag, mærker og strikkede huer i visse farver ryger også i lederspalten. Og Angvis tanke falder på Vuldum, som ansvarsløst promenerer med et lille britisk flag i knaphullet. Det får ham til at omtale "enkeltstående tilfælde". Jastrau konfronterer Vuldum med, at det er ham, der tænkes på, og at det vil gå galt en dag, men Vuldum hævder, at det vil gå godt. Samtalen ender med, at Jastrau udtaler, at det bedste, de kan gøre, er at være musestille.

Kapitel 74: I begyndelsen af maj 1942 døde statsministeren. Han havde været syg i nogen tid. Redaktør Angvis havde dagens (svulmende) lederartikel parat, og Vuldums spørgsmål til Jastrau om, hvorvidt han ikke skulle digte, får Jastrau til at svare: "Kære ven, det er besørget. Det er skrevet og sat og støbt for en måned side."

Vuldum: "En eg er segnet."

Jastrau: "Nej, en bøg."

Vuldum fremturer nu med: "... jeg husker med glæde, hvordan du i sin tid formælede den danske hylde med den svenske enebærbusk. Det var en botanisk bedrift. Fik du ikke et ridderkors for det?"

Hvilket får Jastrau til at sige: "Det var sgu ikke for det alene. Men du får nok hosebåndsordenen for din imperialistiske sang om Britanniens Burma-vej, (Kom igen til Mandalay - oversættelse af Rudyard Kiplings digt), så du behøver ikke være misundelig."

Og det får Vuldum til at hævde: "Det er mig æresbevisning nok, at min lille sang er blevet forbudt."

Kapitel 87: Da så befrielsens time oprinder, kommer der lys i vinduerne og mørklægningsgardinerne bliver revet ned. Det går som Vuldum har spået. Winston Churchills portræt kommer op at hænge på Dagbladets husfacade. Portrættet er endnu større end ventet. Det strækker sig over

flere etager og mørkelægger næsten redaktionskontorerne som i krigens tid.

* * *

Forfatteren, maleren, kommunisten Hans Scherfigs genkendeligt spidse pen borer og spider ironisk-sarkastisk alt og alle. Personerne, regeringen, myndighederne, pressen, holdningerne og tiden som sådan – både i Idealister og i Frydenholm.

Som jeg har peget på ovenfor, går Jastrau og Vuldum samt Dagbladet heller ikke ram forbi, og ved at lade dem flytte fra Hærværk og over i Frydenholm, får Hans Scherfig stukket til Tom Kristensen, Kai Friis Møller og Politikens roller under 2. Verdenskrig.

I Det ny Clarté skriver Frederik Ohsten i 2012, at romanen [Frydenholm] reelt ikke er fiktion. Det er en nøjagtig genspejling af tingenes tilstand i årene 1939-1946.

Frydenholm udkom i år for 60 år siden – i 1962.

* * *

Kilder:

Tom Kristensen: Hærværk, 1930

Hans Scherfig: Idealister, forbudt i Danmark 1942. Udgivet i Sverige 1944 og i Danmark i 1945 – efter Befrielsen

Hans Scherfig: Frydenholm, 1962 (skrevet under 2. Verdenskrig)

Bernadette Preben-Hansen, Jesuitterne i Danmark, Katolsk Orientering, nr. 17, 2011

Arne Broegård: Nøgle til Hans Scherfigs Frydenholm (tilegnet Børge Houmann), 1990

Henrik Ohsten, Det ny Clarté, nr. 21, 2012

Aarhus Universitet: danmarkshistorien.dk